

Imomov Ahror

Tuychiev Iqbol

Respublika musiqa va san'at kolleji

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'limni tashkil etish turlari va shakllari haqida bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *konstitutsiya, didaktik, optimal*

1997 yil 29 avgustda O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim -to'grisida"gi qonuni qabul qilindi. Bu qonunda ta'kidlanishicha, ta'limning mazmuni: har bir o'sib kelayotgan yosh avlodni hayotta va dunyoviy demokratik jamiyat baxt-saodati yo'lidagi yuqori unumli mehnatiga barkamol avlod qilib tayyorlash bilan belgilangan.

Ushbu qonun fuqarolarga ta'lim, tarbiya berish, kasb-hunar o'rgatishning huququqiy asoslarini belgilash va har kimning bilim olishdan iborat konstitutsiyaviy huquqini ta'minlashga qaratilgan.

Ta'limning asosiy mazmunini uning vazifalarida oydinlashtiriladi. Asosiy vazifalarga aqliy tarbiya bilan bohuquqlik bo'lgan vazifalar kiradi. Bu vazifalar ichiga ilmiy va texnikaviy bilimlar, hamda ular bilan bohuquqlik bo'lgan malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish, ajdodlarimiz qoldirgan tarixiy va madaniy qadriyatlarda hayotning ma'nosi, jamiyatda insonning tugtan o'rni, ta'lim-tarbiyasi, odob - axloqi haqidagi hikmatli fikrlar borki, bular bugunga ta'limi taraqqiyoti uchun va milliy maktab yaratishi borasida yoshlarimizda insonparvarlik, poklik, imon-e'tiqod, muruvvat, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, millatlararo do'stlik munosabatlari, qaxramonlik, mardlik singari tuyg'ularini tarbiyalaydi.

Yangi demokratik jamiyat qurishda ta'limning mazmuni bu jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqib va quyidagilarga amal qilgan holda belgalanadi:

ilmiy bilimlarning yetakchi roli to'g'risidagi qoidaga;

insoniyatning madaniy-ma'rifiy merosi boyliklarini, umuminsoniy qadriyatlarini egallab olish haqidagi "Milliy dastur" ko'rsatmalariga;

tarbiyalanuvchi shaxsni barkamol avlod qilib rivojlantirish, iymon-e'tiqodini, ilmiy dunyoqarashini tarkib toptirish;

- ilmiy hayot bilan, yagonga demokratik jamiyat qurilishi tajribasi bog'liqligi haqidagi qoidaga;

- ta'limning bir maqsadga qaratilganligi (umumiy yoki kasbiy ta'lim);

- ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy printsplariga va didaktik printsplariga muvofiqligaga amal qilinadi.

Ta'limning mazmuni o'zgaruvchan, u doimo yangilanib turadi. Hozirgi kunlarda fan va texnikaning, pedagogik texnologiyalarining jadal rivojlanishi, xalqimizning

madaniy-ma'rifiy yuksalishi tufayli bu jarayon ayniqsa tezlashdi. Biroq material tanlash va ta'limning mazmunini yangilash didaktik muammolar bo'lib qolmay, balki yetarlicha murakkab muammodir. Paydo bo'layotgan yangi bilimlar oqimi uchun eng muhim, halq ta'limi vazifalarini hal etishda asosiy ahamiyatta ega bo'lgan vazifalarni ajratib ko'rsatish va ayni vaqtda qanday o'quv materiallarini chiqarib tashlash hisobiga ular dasturlarga kiritilishini hal etish kerak. Bizning mamlakatimizda ta'limning mazmunini quyidagi yo'llar bilan takomillashtirishni nazarda tutiladi:

- fan va tajribadaga eng yangi muvaffaqiyatlarni aks ettirish;
- ikkinchi darajali va ortiqcha murakkablashtirilgan materialdan qutulish;
- o'rganilayotgan fanlar ro'yxatini va materiallar hajmini aniqlash hamda o'quvchi-yoshlar, albatta, o'zlashtirib olishi kerak bo'lgan malaka va ko'nikmalarning optimal hajmini belgilash;

- o'quv fanlariga oid asosiy tushunchalarni va yetakchi g'oyalarni juda ham aniq bayon qilish;

- o'quvchilarning pedagogik texnologiyalar: kompyuter, elektron pochta hamda texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalari hosil qilish.

Biror maqsadga qaratilganligi bo'yicha umumiy ta'limni politexnika ta'limi, kasbiy ta'limdan farq qilish kerak.

Umumiy ta'lim — bu o'quvchilarning har tomonlama umumiy tayyorgarligini va rivojlanshini ta'minlovchi fan asoslarini egallab olishdir.

Kasbiy ta'lim - insonni o'zi tanlagan, nisbatan tor yo'nalishdagi mehnat faoliyatiga xizmat qiladi.

Ta'lim mazmuni quyidagi davlat hujjatlari va rasmiy hujjatlarda o'z aksini topadi:

1. O'quv rejasi.
2. O'quv dasturi.
3. Darslik.

O'quv rejasi — davlat hujjatidir. Unga barcha umumta'lim maktablari so'zsiz amal qiladi. Bu hujjatda sinflar bo'yicha o'rganilishi lozim bo'lgan o'quv fanlari va shu fanlar uchun ajratilgan o'quv soatlari ko'rsatiladi. Bu hujjat maktabning yagona o'quv rejasi hisoblanib, u halhuquq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlanadi. Alohida aniq bir fanning o'quv rejasi - shu fanni o'qitish uchun ajratilgan soatlar va o'quv yilining tuzilishini belgilab beruvchi davlat hujjatidir.

O'quv rejasini tuzishda quyidagi omillarga asoslanadi:

1. O'quv tarbiya ishining maqsadi, o'quvchilarga aniq ilmiy bilim berish, olgan bilimlarini ko'nikmaga aylantirib, uni hayotda qo'llay olishga o'rgatish.

2. Maktab o'quvchilariga bilim berish yeshiga qarab tizimga solinadi va qoidalarga asoslanadi:

- a) Boshlangich ta'lim- I-IV sinflar
- b) Umumiy o'rta ta'lim - V-IX sinflar.
- v) O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi, akademik litseylar, kasb-hunar kolleji.

Ta'lim to'g'risidagi qonunga asosan akademik litsey va kasb-hunar kollejining huquqi tenglashtirilgan. Ularning o'quvchilari va bitiruvchilari oliy o'quv yurtiga kirishda yoki tanlangan yo'nalish bo'yicha faoliyat ko'rsatishda konstitutsiyaviy haququqlarini amalga oshirishda teng huquqlidirlar. Shu bilan birga akademik litsey va kasb-hunar kolleji o'z oldiga qo'ygan maqsadlari bilan bir-biridan ma'lum ma'noda farq qiladi.

Kasb-hunar kollejlari esa o'quvchilarning kasb-hunarga moyilligini, layoqatlarini, bilim va ko'nikmalarini chuqur rivojlantirish, ularning tanlangan yo'nalishlari bo'yicha bir yoki bir necha zamonaviy kasb egallash imkonini beradi. Kasb -hunar kollejlari oldingi bilim yurtlaridan ham mazmunan, ham shaklan tubdan farq qiladi.

Bu farq nimalardan iborat? Bular eng avvalo o'quvchilarni o'qishga qabul qilishdan boshlab, o'quv jarayonining tashkil etilishi, mazmuni bilan mezoni va bir nechta kasb-hunar egasi, ustasi, kichik mutaxassis bo'lib o'qishni tamomlashidan iboratdir. O'quv jarayoni jahon talablariga mos keluvchi davlat ta'lim standartlari, ya'ni zamon talablariga javob beruvchi, istiqbol va kelajakni ko'zlab ishlab chiqilgan o'quv reja va dasturlari asosida tashkil etiladi.

Kasb-hunar kollejlari o'quv dasturlari oldingi o'quv bosqichi - umumta'lim maktablari va keyingi pohnuqonada turgan oliy o'quv yurtlarining o'quv dasturlari bilan o'zaro mutanosiblikda bo'lib, ta'limning uzluksizlik va izchillik printsipligiga amal qiladi. Shu bilan birga kollej pedagoglarining saviyasi yuqoriligi va pedagogik texnologiyalarining Yangiligi bilan farq qiladi. Zamonaviy bilim berish uchun o'qituvchilarning o'zi ana shunday bilimga ega bo'lishi kerak. Shuning uchun pedagog kadrlarning obro'-e'tiborini, ijtimoiy huquqini, mas'uliyatini, malakasini oshirishiga va zamon talablariga mos holda tayyorlashga e'tibor qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A. To'xtaboev, A. Eraliev "Tashkiliy xatti-xarakatlar" Andijon., "Xayot" 2001 y
2. O. Musurmonova "Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi" T., "O'qituvchi" 1990 y
3. R. Mavlonova "Pedagogika" T., "O'qituvchi" 2004 y